

Den gröna granna granen

Foto: Leif Öster Sveaskogs bildbank

◀ Granens kottar utvecklas från de röda honblommorna som sitter längst ut på grenarna och det tar ungefär ett år från det att blomman befruktas till att kotten släpper fröna.

Om man tänker på en lummig, mysig gammelskog ser nog de flesta personer en granskog framför sig. Granen trivs på fuktigare marker och tack var mängden gröna grenar på stammen blir granskogen tät och lite lätt mystisk, lite som en John Bauermålning. Det finns många olika sorters granar men i Sverige växer endast den svenska granen, eller rödgranen, naturligt. Granen invandrade till Sverige öster ifrån för 3–5 000 år sedan och spred sig snabbt. Idag är granen det vanligaste trädslaget i Sverige och används till virke och pappersframställning.

Gran ...

Gran är det vanligaste trädet i Sveriges skogar och förekommer naturligt i nästan hela landet, förutom längst ner i södra Sverige samt på kalvfället. På latin heter gransläktet *Picea* och det finns ungefär 35 olika arter som breder ut sig i Europa, Asien, Nordamerika samt Mexiko. Vår svenska gran heter *Picea abies* på latin och kallas ibland för rödgran, framförallt när man talar om julgranar. Granen har korta barr och tunn, slät bark.

I skogen växer sig granen rak och lång och är väldigt skuggtålig vilket betyder att den kan växa upp i redan mogna skogar. Granen trivs på lite blötare marker med god tillgång på näring. Den har dock ganska ytligt rotsystem så den är känslig för vindfällning. De översta grenarna är uppåtriktade medan resterande längre ner på stammen är riktade nedåt. Jämfört med tallen som i skogen får en kvistfri stam

så behåller granen sina grenar länge. Formen på granar varierar kraftigt med bland annat läge i landet och hur omgivningen ser ut. I höga lägen i norra Sverige får granarna smal krona och korta grenar för att klara snöbelastningen, men får granen växa fritt på en öppen plats så kan den bli väldigt bred med långt utsträckta grenar.

Det finns en variant av den svenska granen som kallas ormgran. Den har en genförändring som gör att den inte skjuter ut sidokott på grenarna. Istället bildar den långa svansliknande grenar, som en apas.

Granen har stora kottar, i södra Sverige kan de bli uppemot 15 cm långa. Kottarna utvecklas från de röda honblommorna som sitter längst ut på grenarna och det tar ungefär ett år från det att blomman befruktas till att kotten släpper fröna. Dock blommar inte granen varje år utan det inträffar när vädret är extra gynnsamt, mellan vart tredje till vart tionde år. De år

som granen producerar kottar kallas för kottår och vissa år kan det produceras så mycket kott att trädens toppar nästan knäcks av vikten från alla kottar.

På bra marker kan granar bli uppemot 40 meter höga och ha en omkrets i brösthöjd på 3 meter. Den högsta, kända granen i Sverige var 48 meter hög och växte nära den norska gränsen i Värmland. Den grövsta man hittat är 442 cm i brösthöjd och växer i Linköping. Enskilda granindivider kan bli uppemot 400 år gamla, men i skogsbrukssammanhang avverkas de när de är mellan 70 och 150 år gamla. Den äldsta trädformiga granen som man har hittat finns i Njakafjäll i Västerbottens län och den var vid mätillfället minst 587 år gammal. Världens äldsta granklon finns i Jämtlandsfjällen. Roten till Old Tjikko, som trädet kallas, är över 9500 år gammal.

Granen i skogen

Granskogen är på många sätt en spännande plats. Tack vare att grenarna sitter kvar länge på granen blir en uppvuxen granskog skuggig och lummig och det är kanske denna skogstyp många ser framför sig när de tänker på skog. Tjädern gillar granar när det kommer till skydd. Vissa granar får väldigt täta grenar ner till på stammen och kallas för kjolgranar, och under dessa gillar tjädern att hålla till.

Granen är ganska känslig när det kommer till skador på rötter och stam så olika skadedjur och svampar har lätt för att angripa skadade träd. Rottickan är en svamp som orsakar stora ekonomiska bekymmer för skogsbruket. Den sprids antingen via rötterna från träd till träd eller med hjälp av sporer som slår rot i stam- eller rotskada. Rötan gör att veden inuti trädet bryts ner och stammen blir oduglig som virke. Idag jobbar skogsbruket aktivt med att förhindra sprid-

ningen av rotröta men det är många artgrupper som uppskattar de utsatta granarna i skogen. Granbarkborren är en av dem, en skalbagge som borrar sig in under barken och livnär sig på granar som uppvisar stress på grund av skador såsom rotröta.

Den angripna granen kommer till slut knäckas av rötan och som liggande död ved, eller låga, i granskogen kommer den vara hemvist åt en mängd olika arter, både insekter, lavar, mossor och svampar. Den döda veden är livsnödvändig och gör skogen till en plats som myllrar av biodiversitet.

Julgranen

När det börjar lacka mot jul kommer skogen in i stugorna i form av julgranar. Man uppskattar att av Sveriges 4,5 miljoner hushåll så tar 3 miljoner in en julgran. Julgranens ursprung kommer från Tyskland där det förekommit sedan 1600-talet och blev vanligt i svenska hem på andra halvan av 1800-talet. På den tiden var granen ganska liten och ställdes på bordet eller hängdes från taket. Man pyntade med ätbara saker så som konfekt och äpplen. Idag huggs cirka 2,8 miljoner julgranar i Sverige och då främst rödgranar. Det är inte tillåtet att hugga gran själv i skogen, såvida du inte har markägarens tillåtelse. Cirka 400 000 granar importeras, framförallt från Danmark, och detta är oftast olika sorters ädelgranar exempelvis kungsgran.

Ädelgran är ett annat släkte än rödgranar som heter Abies, och de växer inte naturligt i Sverige. I Danmark är julgransodling en stor industri och räknas som lantbruk, inte skogsbruk. Man skördar drygt 10 miljoner julgranar varje år och utöver detta odlar man även ädelgran för att skörda pyntegrönt, alltså grenar och kvistar till blomsterarrangemang och kransar.

Användning av gran

Idag är granen ett mycket populärt trädslag i skogsbruket. Fibrerna är långa och slanka och är därför mycket lämpliga att använda till pappersframställning. Pappret används sedan till bland annat tidningar och förpackningar. Virket är mjukt men hållfast och används till olika konstruktioner och byggnationer.

En annan produkt som kan utvinnas från gran är smakämnet vanillin. Vanillin smakar som vanilj, men är till skillnad från den äkta vaniljen en produkt som kan framställas industriellt, bland annat från rötad granved.

Foto: Leif Öster Sveaskogs bildbank

▲ Granskog draperad i häng-lavar.